

Ter HSN-conferentie te Antwerpen

Competentieleren in theorie en praktijk

Al voor het derde jaar achtereen togen lerarenopleiders en LIO's uit Nijmegen ter HSN-conferentie. Na Gent in 2002 en Utrecht, vorig jaar, was nu Antwerpen de plaats van bestemming. De kerstsfeer en de kou hingen zo half november al in de straten en leien.

LIO's zijn leraren-in-opleiding die aan hun eindstage bezig zijn en zelfstandig lesgeven aan een paar klassen in het voortgezet onderwijs. Daarnaast volgen ze een onderwijsprogramma op de thuisbasis, het instituut, waar ze een dag per week in groepjes collen (collega-ondersteund leren) en thema's en problemen uit hun lespraktijk uitdiepen. Voorts organiseren de opleiders een conferentie voor de LIO's en hun begeleiders (dit jaar over zorgleerlingen) en proberen we een conferentie te bezoeken op ons vakgebied. Het Schoolvak Nederlands is voor ons een uitgelezen conferentie. De bestemming is exotisch (voor Nijmeegse begrippen), de sfeer is prettig, je komt vooraanstaande vakgenoten tegen (...dat is dus de auteur van het handboek vakdidactiek, dat we zo vaak met diens naam aanduiden...) en het eten is goed; in België gaan we voor een gezamenlijk diner naar een welgekozen gelegenheid, zoals het Elfde Gebod in de schaduw van de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouw; in Nederland genieten we van het HSN-buffet, dat in België blijkbaar alleen op de tweede dag, de zaterdag, aangericht wordt. Op een andere plaats in deze *Moer* doet LIO Maike Arts verslag van haar ervaringen op de conferentie.

Competentieleren

De redactie van *Moer* had me gevraagd vooral eens een kijkje te nemen bij onderwerpen rond

het competentieleren. Nietwaar, een nieuwe hype die het onderwijs overspoelt of ondersneeuwt. Ik zal het maar meteen eerlijk zeggen, ik heb het moeilijk met deze nieuwe ontwikkeling, waarin de leerling of de student met zijn leervragen zijn eigen opleiding stuurt en door middel van een portfolio in kaart brengt waar hij staat op de competentieladder. Ik heb het moeilijk met de ontwikkelingen omdat ze over de hele breedte van het onderwijs moeten worden ingevoerd, mbo, vmbo, tweede fase, hbo, de lerarenopleidingen. Het is alsof er een Sherman-tank door het onderwijsweiland ploegt. Ik kan me ook niet voorstellen dat de kwalen in al die verschillende onderwijslichamen zo gelijk zijn dat ze met hetzelfde medicijn bestreden moeten worden, of liever: met hetzelfde placebo. Ik heb het ook moeilijk met de nieuwerwetsigheden omdat ze uitgaan van de veronderstelling dat een leerling of een student een school binnenkomt met vragen. Ik zou hier natuurlijk kunnen schrijven dat in al de 25 jaar dat ik lerarenopleider ben, ik nog nooit een student heb ontmoet die met vragen de opleiding binnenkwam anders dan 'hoeveel lessen heb ik in de week?' en 'wanneer hebben we vakantie?', maar aan dat soort cynisme waag ik me niet. Maar dit wel: ik heb altijd gedacht dat onderwijs vragen genereert, dat je als leraar met het stellen van vragen veel meer bereikt dan met het geven van antwoorden. Dat onderwijs uiteindelijk nieuwsgierig moet maken, en niet blasé. Dat je kortom het onderwijs met vragen verlaat en er niet mee binnenkomt.

Quick scan

Dus was ik niet de aangewezen persoon om een onderwerp als competentieleren nu eens vol vuur te gaan zitten bespreken. Maar ik was te Antwerpen en ik had iets beloofd. Ik begaf me naar een gezellig zaaltje in het universiteitscomplex met een prettige lichtinval en amfitheatrisch oplopend. Het zat er niet vol. Ingrid Wijskamp en Sylvia Peters hielden een voordracht over Leerkrachtcompetenties in interactief taalonderwijs. Tevens zouden ze een instrument demonstreren, de quick scan, waarmee ze pogen leerkrachtcompetenties in kaart te brengen. De definitie van competenties die ze gaven, hebben we al eerder gehoord. Het zijn frasen waar je het nauwelijks mee oneens

kunt zijn, maar die ook geen inspiratiebron vormen voor nieuw en fris onderwijs. Het publiek zat er gelaten bij. Daarna moesten we een onderdeel van de quick scan uitproberen aan de hand van een opname van een basisschoolgroep. Daarin waren leerlingen zelfstandig aan het werk en aan ons de taak om te beoordelen of we de competentie van de leerkracht konden 'scoren' op onderstaande uitspraken:

1. In mijn taalonderwijs zorg ik voor een evenwicht tussen constructieve en instructieve leersituaties. Een voorbeeld van een instructieve leersituatie is een directe instructie, waarbij de leerkracht hardop denkend leersstrategieën demonstreert. Een voorbeeld van een constructieve leersituatie is een taalactiviteit waarbij leerlingen antwoorden zoeken op hun eigen leervragen.
2. Ik bied de taaldomeinen woordenschat, geletterdheid en mondelinge communicatie als samenhangend geheel aan.
3. Ik zorg voor variatie in mijn didactiek, zodat ik mijn didactiek optimaal kan afstemmen op de individuele instructiebehoeften van leerlingen (bijvoorbeeld: verbale uitleg, hardop denken, visueel maken, concrete materialen gebruiken, spelvormen hanteren, voorbeelden geven).
4. Ik maak gebruik van een krachtige leeromgeving. In het lokaal zijn bijvoorbeeld een maak-en een boekhoek, een boekenwurm, een lettermuur, een verteltafel, een gesprekshoek en een woordenlab met een woordmuur, een thematafel en woordenboeken.
5. Ik maak gebruik van de tussendoelen voor taal, bijvoorbeeld de tussendoelen voor beginnende en/of gevorderde geletterdheid.
6. Ik evalueer (toets) de taalvorderingen van mijn leerlingen op systematische wijze en gebruik de evaluaties om mijn taalaanbod en begeleiding af te stemmen op de individuele begeleiding en instructiebehoeften van leerlingen. Ter ondersteuning maak ik soms gebruik van taalportfolio's van leerlingen.

Deze vragen samen waren Competentie 3A: algemeen didactisch competent in interactief taalonderwijs

Daarnaast zijn vragenbatterijen beschreven als:
3B: didactisch competent in mondelinge communicatie

3C: didactisch competent in woordenschat

3D: didactisch competent in geletterdheid en voorts uiteraard voor de andere (inmiddels overbekende) competenties als interpersoonlijk competent, pedagogisch competent, organisatorisch competent, etc.

Met zo'n vragenbatterij lijkt eigenlijk best goed te werken. Het zijn concrete vragen, met duidelijke voorbeelden waarmee je de onderwijzer in spe kunt beoordelen of beter: zichzelf kunt laten beoordelen. En dan niet op een bepaald ogenblik, maar op een aantal momenten tijdens zijn opleiding.

Voortgangstoetsing

Als er een gedachte is die mij aanspreekt in het hele competentiedenken, dan is dat het verschijnsel voortgangstoetsing. Gewoon omdat ik als lerarenopleider al jaren geconfronteerd word met studenten die weliswaar een toets gehaald hebben (bijvoorbeeld spellingprincipes), maar vervolgens een paar jaar lang roepen dat ze alles vergeten zijn, het nooit gehad hebben, of die volgens hun stagebegeleider duidelijk aan een bijspijkerkursus toe zijn. Het is onmogelijk hen telkenmale een nieuwe cursus te geven, maar ze op gezette tijden aan een toetsing onderwerpen lijkt een goede manier om ze ervan te overtuigen dat ze niet zo slecht presteren als ze zelf denken of dat ze bepaalde kennis of vaardigheden nog eens moeten opfrissen. Voortgangstoetsing vraagt een andere manier van met de toetsresultaten omgaan. Een toetsresultaat is niet langer een afsluiting, maar een punt op een lijn. Die lijn zal zich op een bepaalde manieren ontwikkelen, stijgen, dalen, vlak blijven, hoog of laag in een matrix lopen. Die lijn hou je als student en docent voortdurend in het oog en die is uiteindelijk onderwerp van de eindbeoordeling. De quick scan leerkrachtcompetenties lijkt me een bruikbaar instrument om studievoortgang mee in kaart te brengen. Terwijl men in de zaal besprak wat je op dat stukje video nou eigenlijk kon zien van die competenties, droomde ik weg en bedacht ik dat je ook voor vakcompetenties een voortgangstoetsinstrument nodig zou

hebben. En hoe dat er dan uit zou moeten zien. Elders in deze *Moer* zal ik demonstreren wat ik heb bedacht voor de vakcompetenties: inzicht in verhaalstructuur en inzicht in grammaticale structuur.

Het schooluitje

Een andere presentatie die ik bezocht was die van Amos van Gelderen: Competenties, leerstandaarden of gewoon toetsen? Een reactie op de voorstellen van de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming voor het vak Nederlands. Ook het vmbo deint mee op de competentiegolf. De kerndoelen worden geringer in aantal, maar tegelijk ook ruimer en abstracter. Het is met name de bedoeling dat de samenhang tussen de verschillende vakken groter wordt, wat erin zou kunnen resulteren dat de vakken totaal geïntegreerd worden. En uiteraard moet er aan competenties gewerkt worden. Probleem daarbij is dat competenties ontleend worden aan bepaalde beroepen, terwijl het vmbo toch vooral algemeen vormend is. Wat zou nou voor Nederlands een competentie kunnen zijn? Spreken in het openbaar. Of het schrijven van een tekst in een specifieke context. En hoe valt dat dan in onderwijs te realiseren?

De kern van de voordracht van Van Gelderen was het voorbeeld van het 'schooluitje'. Geef de leerlingen een aan hun eigen werkelijkheid ontleende opdracht, die een beroep doet op kennis, vaardigheden en houding en die relevant is voor hun persoonlijke ontwikkeling. Bovendien zouden in zo'n opdracht de vakken geïntegreerd moeten worden. Laat bijvoorbeeld, zo betoogde Van Gelderen, de leerlingen zelf een schooluitje organiseren met al het geregeld daaromheen, het zoeken van informatie, het aanschrijven van instanties, informatie verstrekken. Kortom, van het eerste idee tot en met de evaluatie. Er werden veel vragen gesteld naar voorbeelden van andere opdrachten. Achter mij siste men dat die bijna niet te vinden zouden zijn. Van Gelderen slaagde er niet in een tevredenstellend rijtje voorbeelden op te sommen. Hij bleef hameren op het schooluitje. Het was juist in deze dagen dat ik van een van mijn studenten een aardige beschrijving kreeg van competentiegericht werken in het vmbo. Het betrof de plannen zoals die ontwikkeld zijn op het Montessori College, afdeling vmbo in

Groesbeek. Annelotte Pyrek beschrijft die als volgt en met haar toestemming neem ik die passage hier over:

"Wel zal ik een korte en gedetailleerde beschrijving geven van het competentiegericht onderwijs die van toepassing is op het Montessori College. Competentiegericht onderwijs richt zich op de vaardigheden/competenties van de leerlingen. Door middel van projecten, ook wel wedstrijden genoemd, leren leerlingen zich vaardigheden eigen te maken. Wij leren de leerlingen niet meer hoe ze een taart moeten bakken, maar we laten ze een taart bakken. Competentiegericht onderwijs richt zich meer op het werkend leren. Er is een externe opdrachtgever. Deze zorgt voor een opdracht voor de leerlingen. Tijdens de opdracht maken de leerlingen gebruik van verschillende competenties. Deze kunnen al aanwezig zijn, maar deze kunnen ook ontwikkeld worden tijdens de opdracht. Tijdens een opdracht zullen de leerlingen gebruik maken van verschillende vaardigheden. Deze vaardigheden hebben betrekking op verschillende vakken. Om vaardigheden te kunnen uitvoeren of competenties te kunnen ontwikkelen is kennis nodig. Alleen projectonderwijs is dus niet voldoende. Daarom worden er ook cursussen aangeboden.

De wedstrijden

Laten wij eens uit gaan van een periode van 6 weken. Daarin wordt een wedstrijd gespeeld (een project uitgevoerd). Deze wedstrijd wordt begeleid door een coach (de docent). Tijdens deze wedstrijd kunnen de spelers (de leerlingen) laten zien wat zij zoal geleerd hebben en over welke competenties zij beschikken. Het is de bedoeling dat de coach aan de zijlijn blijft staan. Ook al zou hij soms graag het veld in willen rennen. De spelers moeten het toch zelf de wedstrijd zien te winnen. Coachen vanaf de zijlijn is het enige wat hij kan doen.

De cursus

In deze periode van 6 weken worden ook een aantal cursussen aangeboden. Deze cursussen worden verzorgd door de vakdocenten. Er is immers kennis nodig om een wedstrijd goed te kunnen spelen. Omdat er minder cursussen

worden aangeboden dan in het reguliere onderwijs, zullen wij een keus moeten maken. Wat gaan we wel aanbieden en wat niet? Wat zullen de leerlingen daadwerkelijk gaan gebruiken? Er zal een hoop verloren gaan, maar er zal ook een heleboel nieuwe kennis voor terug komen.

Het probleem

De inhoud van een cursus kan onmogelijk samenlopen met een project dat daarop aansluit. In alle leerjaren worden projecten uitgevoerd. Al deze leerlingen worden ook nog eens in groepjes verdeeld die ieder met een eigen project aan de slag gaan. Als docent is het dus onmogelijk om alle onderdelen van het vak Nederlands, die op dit moment in een project aan bod komen, te behandelen. Het kan dus zijn dat in leerjaar 4 het krantenartikel wordt behandeld, maar dat de leerlingen van jaar 1 tijdens hun project al een artikel moeten schrijven. Helaas is niet iedere coach een docent Nederlands. Uitleg is dus niet mogelijk. Een wedstrijd moet uitgespeeld worden. De

spelers kunnen een wedstrijd niet staken omdat zij niet weten hoe zij een stafschoop moeten nemen. Hoe kunnen wij de spelers helpen?"

Hoewel ook in dit fragment de contouren van het toekomstig onderwijs nog niet volledig ontwikkeld zijn, spreekt de op de leerling gerichte benadering me bijzonder aan. Ik zie het wel gebeuren. Onderwijs gepresenteerd als wedstrijd: er is nog hoop! Als zo vaak blijkt dat de praktijk vooruitloopt op de theoretische concepten. En dat we met die praktijk niet slechter af zijn.

Stichting Methode De Haan

Ideële stichting ter verbetering van het onderwijs

DYSLECTISCH en / of TAALZWAK

Een taalkundig probleem met een taalkundige oplossing

De stichting verzorgt:

- informatie, consultatie - aanvankelijk lezen en schrijven (Nederlands)
- remedial teaching - aanvankelijk lezen en schrijven (Engels)
- dyslexieverklaring - aanvankelijk lezen en schrijven (Frans)
- voorlichting op scholen
- voorlichting aan ouders
- opleiding Methode De Haan
- gratis dyslexiekrant

Infonummers: 020-4687339 / 6935834 / 06-22453538

Secretariaat: 073-6411604

www.methodedehaan.nl

info@methodedehaan.nl